

Kirkonkirjoista taaksepäin

Sukututkija, joka lähtee etsimään esivanhempiin, rakentaa yleensä esipolvitaulustoa nykyajasta taaksepäin kirkonkirjojen avulla niin kauan kuin niitä riittää. Tavallisimmin niiden avulla päästään 1700-luvulle, jonka kuluessa useimpien Suomen ev.lut. seurakuntien kirkonkirjat alkavat. Kun kirkonkirjojen anti on ammennettu loppuun, siirrytään käyttämään muita, etupäässä valtionhallinnon yhteydessä syntyneitä lähteitä, ensimmäiseksi yleensä h e n k i k i r j o j a .

Henkikirjat

Suomen väestöstä, aluksi tosin vain sen tietyistä osista, laadittiin vuosittain henkikirjat vuosina 1634-1989. Vielä 10 vuotta sitten jouduimme uuden vuodenpäivänä allekirjoittamaan henkikirjoituskaavakkeen, johon oli merkitty kaikkien asunnossamme 1.1. asuneiden nimet ja tärkeimmät henkilötiedot, ja toimittamaan sen taloyhtiön isännöitsijälle tai suoraan henkikirjoitusviranomaisille. Tavan juuret ovat 1600-luvun Ruotsissa, joka tarvitsi jatkuvasti uusia veroja rahoittaakseen suurvalta-asemansa rakentamiseksi käydyt sodat ja valtionhallinnon tehostamisen. Vuonna 1634 pantiin alamaisten vuosittain maksettavaksi henkivero eli henkiraha, josta Suomessa luovuttiin vasta 1924. Henkirahaa kannettiin aluksi ainakin periaatteessa kaikilta 12 vuotta täyttäneiltä lukuunottamatta aatelisia, sotilaita, ylioppilaita ja koulupoikia sekä eräitä muita pieniä erityisryhmiä. Vuonna 1652 alaikäraja nostettiin 15 vuoteen ja ylärajaksi pantiin 63 vuotta. Käytännössä ja myöhemmin myös virallisesti henkirahan maksusta vapautettiin myös sairaat, raihnaiset ja rutiköyhät, siis työkyvyttömät ja maksukyvyttömät.

Henkirahan maksajista laadittiin alkuvuodesta tai joskus jo edellisen vuoden lopulla pitäjittäin ja kaupungeittain luettelot, joihin maksajien nimet ja asema taloudessa (isäntä, vaimo, tytär, poika, renki, piika jne.) kirjattiin perhekunnittain. Luettelot laati vuoteen 1652 asti kirkkohera, sen jäl-

keen erityinen kruununvirkamies, manttaalikomissaari. Luetteloiden ruotsinkielinen nimitys on mantalslängd (1600-luvulla usein vielä qwarntulls mantalslängd muistona siitä, että henkiraha keksittiin korvaamaan myllytulliksi nimettyä veroa), jonka vuoksi sukututkijatkin toisinaan käyttävät niistä nimitystä manttaaliluettelo.

Ruotsin aikaiset (siis vuosina 1634-1809 tehdyt) henkiveroluettelot eli henkikirjat sisältyvät Kansallisarkistossa säilytettäviin läänintileihin, aluksi tositieli verifikaattiniteisiin. 1700-luvun puolivälistä asti ne ovat omina niteinään. Henkikirjoja on Kansallisarkistossa vuoteen 1975 asti. Ruotsin aikaiset henkikirjat on kaikki mikrofilmattu, ja kunkin läänin, kihlakunnan ja kaupungin filmien numerot löytyvät Kansallisarkiston monistetusta luettelosta Luettelo henkikirjojen mikrofilmien käyttökopioista. Vuosien 1810-1920 väliseltä ajalta Kansallisarkiston henkikirjat on mikrofilmattu vain joka 5. vuosi, ja välivuosien henkikirjat ovat käyttökiellessä. Henkikirjojen kaksoiskappaleita on kuitenkin myös maakunta-arkistoissa.

Henkikirjoissa on erisuuruisia ajallisia ja paikallisia aukkoja. Koko maan kattava aukko henkikirjoissa on ns. ison vihan aukko 1713-21. Tuolloin Suomi oli venäläisten miehittämä, ja koska he eivät kantaneet henkiveroa, ei myöskään sen maksajista laadittu luetteloita. Käkisalmen läänin pohjoinen voutikunta, johon kuului mm. nykyinen Pohjois-Karjala, sai alun perin vapautuksen henkiverosta, jota alettiin kantaa siellä vasta vuonna 1818. Niiltä Kaakkois-Suomen alueilta, jotka liitettiin Venäjään rauhanteoissa 1721 ja 1743 ja joita nimitettiin Vanhaksi Suomeksi, ei myöskään kannettu vuosina 1784-1811 henkiveroa, vaan venäläistä sieluveroa eli podusniemaksua, jota maksoivat kaikki miehet ikään katsomatta. Joitakin venäjänkielisiä podusnieluelteloita on Mikkelin maakunta-arkistossa, ja Lemmin, Savitaipaleen ja Suomenniemen verorevisioluettelo vuodelta 1796 on ilmestynyt Suomen Sukututkimusseuran julkaisusarjassa translitteroituna länsimaiselle kirjaimistolle. Vanhan Suomen

tultua liitetyksi muun Suomen yhteyteen 1811 alkoi sielläkin vähitellen henkiverojen kanto.

Henkikirjojen veroluetteloluonteesta johtuu, etteivät ne ole aivan rippikirjojen veroisia lähteitä. Vuoteen 1766 asti niihin merkittiin vain henkirahan maksajat. Siitä lähtien niihin olisi pitänyt merkitä myös maksusta vapautetut, mutta esim. Pohjanmaalla näin alettiin tehdä vasta vuoden 1808 jälkeen, ja Itä-Suomessa niihin merkittiin 1700-luvulla vain maksusta vapautettujen lukumäärät. Ennen 1930-lukua niistä puuttuvat syntymäajat ja -paikat, muuttotietoja tai kuolinpäiviä ei ole. Viipurin läänissä merkittiin henkikirjoihin kuitenkin vuodesta 1818 lähtien ikävuodet ja muualla Suomessa noin vuodesta 1870 lähtien kunkin syntymävuoden 2 viimeistä numeroa. (Henkikirjoihin perehtyäkseen kannattaa lukea myös Eljas Orrmanin artikkeli Henkikirjat henkilöhistoriallisena lähteenä, Genos 1980:1.)

Rippikirjasta henkikirjaan

Kun sukututkimusta lähdetään tekemään vanhimmasta säilyneestä (tai lukukelpoisesta!) rippikirjasta taaksepäin henkikirjojen avulla, voidaan lähtökohdaksi valita vanhimman rippikirjan aloitusvuosi, mikäli samalta vuodelta on säilynyt henkikirja; ellei henkikirjaa siltä vuodelta ole, valitaan jokin muu vuosi kyseisen rippikirjan pitoajalta. Rippikirjan aukeamalta kirjoitetaan muistiin kaikkien tälle aukeamalle (tai samaan taloon, mikäli aukeamalla on useamman kuin yhden talon asukkaat) merkittyjen nimet, syntymä- ja mahdolliset kuolinajat sekä ne vuodet, joina näiden henkilöiden on merkitty käyneen ehtoollisella. Sen jälkeen etsitään henkikirjasta sama talo, kirjoitetaan muistiin sen asukkaiden nimet ja perheasema ym. tiedot ja verrataan heidän tietojaan rippikirjan henkilöiden tietoihin sen toteamiseksi, kuka henkikirjan henkilö vastaa ketäkin rippikirjan henkilöä. Nimet voivat näet kummassakin lähteessä olla hieman eri muodossa: rippikirjassa voi Poikalan talon kohdalla lukea Bde Michel Ohlsson ja hust Maria Mattsdr, henkikirjassa taas Michel Poikala mh (med hustru = vaimoineen). Molemmissa tapauksissa on kyseessä sama Poikalan talon isäntäpariskunta. (katso sivut 14-15) Kun näin on tunnistettu henkikirjasta ne henkilöt, joiden vaiheita ja esivanhempia halutaan seurata, aletaan henkikirjoja käydä ajassa taaksepäin joko vuosi vuodelta tai esim. 5 vuoden välein seuraten, milloin etsityt henkilöt ilmestyvät taloon ja onko

esim. uusi isäntä nimien perusteella tunnistettavissa entisen isännän pojaksi tai vävyksi.

Henkikirjoista maakirjoihin ja kymmenysluetteloihin

Henkikirjat siis alkavat vuodesta 1634, toisin paikoin hieman myöhemmin. Mikäli esi-isät ovat tuohon aikaan olleet talollisia, heistä voidaan vielä päästä vajaan sata vuotta taaksepäin pääasiassa maakirjojen, kymmenys- tai papinveroluetteloiden, autioluetteloiden ja muiden isäntien nimiä sisältävien luetteloiden avulla.

Maakirjojen eli maaveroluetteloiden laatiminen aloitettiin Suomessa noin vuonna 1540. Kruununvoudit tai heidän kirjurinsa kirjoittivat ne kihlakunnittain, pitäjittäin ja kylittäin. Kylän kohdalle merkittiin jokaisen talon isännän nimi ja maaveroluku, jonka mukaan talon vuotuinen vero maksettiin. Savon maaveroluetteloihin kylien nimet ilmestyvät kuitenkin vasta 1642, sitä ennen talot - tai useamman maanomistajan muodostamat arviokunnat - luettiin niissä neljännes- ja kymmenkunnittain. Karjalassa taas talot luettiin aluksi kylien sijasta nautakunnittain. Savon ja Karjalan talojen tunnistamista vanhimmista maaverolueteiloista helpottaa jonkin verran se, että niissä käytettiin isännistä etu- ja sukunimeä eikä etunimeä ja patronymia kuten Länsi-Suomessa ja että arviokunnan veroluku pysyi yleensä melko muuttumattomana. Savon papinverolueteiloissa esiintyy lisäksi kylien nimiä jo ennen vuotta 1642.

Maakirjojen käyttö sukututkimukseen perustuu pitkälti siihen, että ne laadittiin vuosittain, että niihin merkittiin isäntien nimet ja että talo yleensä periytyi isältä pojalle. Jos isäntänä on 1540-47 Antti Mikonpoika, 1548-64 Pekka Antinpoika ja 1565-80 Markku Pekanpoika, lähdetään oletuksesta, että kyseessä on kolme peräkkäistä sukupolvea. Itä-Suomessa on vaikeampi tietää, olivatko peräkkäiset isännät Jussi, Niilo ja Pentti Vartiainen isä, poika ja pojanpoika vaiko esimerkiksi kolme veljestä, mutta samaa sukua he joka tapauksessa olivat. Hankalampaa on, että maakirjoja ei todellisuudessa aina uusittu vuosittain, vaan kopioitiin sama vanha maakirja vuodesta toiseen, jolloin maakirjoihin jäi myös aikoja sitten kuolleiden isäntien nimiä. Kaikilta vuosilta maakirjoja ei myöskään ole säilynyt.

Kirkkoherroille maksetut kymmenykset peruetettiin kruunulle 1556, ja seuraavasta vuodesta

lähtien voudintileihin lisättiin luettelot näistä kymmenyksistä eli papinveroista. Satunnaisesti voudintileissä on **kymmenysluetteloita** jo 1540-luvulla. Kymmenysluettelot olivat edelleen kirkkoherrojen laatimia, ja kun kirkkoherrat tunsivat seurakuntalaisensa ja tekivät luettelot ilmeisesti joka vuosi uudestaan, niiden katsotaan yleensä olevan paremmin ajan tasalla kuin maakirjojen. Aina tämäkään ei pidä paikkaansa, sillä toisinaan maakirjaan ilmestyy uusi isäntä pari vuotta ennen kuin kymmenysluetteloon.

Muita luetteloita

Ilmaston kylmeneminen 1580-luvulla aiheutti usein toistuneita katovuosia, ja ne ja Ruotsin suurvaltasotien aiheuttama vero- ja sotilasrasituksen kasvu saivat aikaan sen, etteivät kaikki talot enää lopulta pystyneet maksamaan verojaan. Kruununvouti katsoi ne tällöin autoioksi (öde), vaikka ne olisivat olleet asuttujakin, ja laati niistä tileihinsä erityiset **autioluettelot**. Vanhimmat autioluettelot ovat peräisin 1570-luvulta. Autioluetteloissa on yleensä samoja tietoja kuin maakirjassakin, nimittäin isännän nimi ja talon veroluku. Joskus on lisätietoja autoitumisen syistä tai ajankohdasta tai siitä, että tila on otettu uudelleen viljelyyn (upptaget) ja alkaa maksaa veroa tietystä vuodesta lähtien (till skatt).

Edellämainittu verorasituksen kasvu toteutui pääasiassa erilaisina ylimääräisinä veroina, joista alussa käsitelty henkiraha oli yksi. Voudin- ja läänintileissä (jälkimmäiset alkavat 1635) on jonkin verran näitä ylimääräisten verojen luetteloita. Tunnetuin niistä on vuoden 1571 **hopeaveroluettelo**, joka on julkaistu painettuna muiden maakuntien paitsi Savon ja Varsinais-Suomen osalta. Muita veroluetteloita ovat vuosien 1600-01 **apuveroluettelot**, vuosien 1609-12 **huonekuntaluettelot**, 1613-17 kannettujen **Älvsborgin toisten lunnaiden veroluettelo** ja muutamilta 1620- ja 1630-lukujen vuosilta säilyneet **karja- ja kylvöveroluettelot**. Useimmissa näistä luetteloista on mainittu vain isäntien nimet, hopeaveroluettelossa, vuosien 1600-01 apuveroluettelossa sekä karja- ja kylvöveroluetteloissa myös joitakin tilattomia veronmaksajia.

Voudintilit (vuosilta 1540-1634) ja läänintilit (1635-1808) ovat Kansallisarkistossa. Maakunnittain järjestetyt voudintilit on mikrofilmattu kokonaan ja läänintileistä henkikirjojen lisäksi maakirjat sekä tosite- eli verifikaattinitteet, joihin sisälty-

vät edellämainitut sukututkijan tarvitsemat luettelot. Maakunta-arkistot ja ainakin osittain myös maakuntakirjastot ovat yleensä hankkineet nämä mikrofilmit omalta toimialueeltaan.

1500- ja 1600-lukujen verotuksessa oli niin runsaasti paikallisia erityispiirteitä, ettei niitä voi selostaa tässä yhteydessä. Sukututkijan, joka aikoo siirtyä henkikirjoista taaksepäin maakirjojen, kymmenysluetteloiden ym. veroluetteloiden pariin, kannattaa lukea, mitä niistä sanotaan joko esi-isien kotipitäjän historiassa (jos sellainen on julkaistu) tai maakuntahistoriassa. Esim. Kauko Pirisen kirjoittama Savon historia II:1 sisältää verrattoman oppaan Savon 1500-luvun veroluetteloihin. Muuten siirrytään henkikirjoista maakirjoihin ja kymmenysluetteloihin samalla periaatteella kuin rippikirjoista henkikirjoihin: etsitään vanhimmasta säilyneestä henkikirjasta talon isäntä (ja vanhaisäntä, jos hänet on vielä mainittu siinä) ja sitten maakirjasta ja kymmenysluettelosta sama isäntä ja hänen talonsa veroluku, joka yleensä säilyi melko muuttumattomana, mutta saattoi maakirjassa olla erilainen kuin kymmenysluettelossa. Sen jälkeen voidaan saman talon isäntä seurata näistä luetteloista vuodelta taaksepäin ja katsoa, onko talo mennyt jatkuvasti isältä pojalle vai näyttääkö taloon tulleen jonakin vuonna uusi viljelijäsuku. Kun uuden isännän nimi ei näy sopivan samaan ketjuun aikaisempien kanssa, voi tietysti olla kyseessä vävy, mutta ennen henkikirjojen alkamista tätä voidaan harvoin todeta. Koska samassa kylässä voi joskus olla kaksi samannimistä isäntää, kannattaa tarkata esi-isänsä kotitalon verolukua pysyäkseen selvillä siitä, että seuraa oikeaa isäntäketjua.

Suomen Asutuksen Yleisluettelo

Sukututkija voi selviytyä henki- ja maakirjoista sekä kymmenys- ja autioluetteloista tavallista vähemmällä vaivalla, mikäli hänen esivanhempansa ovat vuosina 1540-1809 asuneet Ylä-Satakunnassa, Hämeessä tai erällä muilla Länsi-Suomen tai Pohjanmaan alueilla. Kirjailija ja sukututkija Jalmari Finnen aloitteesta ryhdyttiin aikoinaan laatimaan Suomen Asutuksen Yleisluettelo, johon jäljennettiin edellämainituista lähteistä Ruotsin vallan ajalta pitäjittäin, kylittäin ja taloittain maaseudun asukkaita koskevat tiedot aina 20 peräkkäiseltä vuodelta. Työ valmistui Ylä-Satakunnan ja Hämeen osalta kokonaan, laajoilta alueilta muuta Länsi-Suomea ja Pohjanmaata osittain. Itä-

Suomesta on valmistunut vain Juvan pitäjän SAY. Suomen Asutuksen Yleisluetteloä säilytetään Kansallisarkistossa, jossa se on tutkijoiden käytettävissä alkuperäisenä. Maakuntakirjastoissa ja -arkistoissa ovat SAY:n mikrofilmit niiden toimialueilta. Kuten kaikki inhimillinen työ, SAY sisältää jonkin verran kopiointi- ja tulkintavirheitä, mutta on muuten sukututkijalle verraton apuväline. Sen käyttöä aloitettaessa kannattaa tutustua Valtionarkiston julkaisemaan Suomen Asutuksen Yleisluettelon oppaaseen vuodelta 1975 sekä Anneli Mäkelän artikkeliin Suomen Asutuk-

sen Yleisluettelo Tampereen seudun sukututkimusseura r.y:n vuosikirjassa VI:2 (1985-1986). Muuten siihen siirrytään rippikirjoista samaan tapaan kuin henkikirjoihinkin: poimitaan vanhimmasta rippikirjasta kaikki samalla kertaa samassa talossa asuneet henkilöt, etsitään SAY:sta sama talo, verrataan siinä asuneiden henkilöiden tietoja rippikirjan henkilöiden tietoihin ja tunnistetaan heidät SAY:sta. Sen jälkeen heidän ja heidän esivanhempiensa vaiheita voidaan seurata SAY:sta ajassa taaksepäin nide niteeltä. □

120. Meronluettelo rippikirjat 1762-67

	Dec.	Symb.	Or.D	Bapt.	Atf.	Conf.	Gr.D	Marf.	Orat.	Quor.	Chr. S.S.	Chr. m.	L1
	Explic. Simpl.	Alphan. Explic. Simpl.	Explic. Simpl.	Explic. Simpl.	Explic. Simpl.	1. 2. 3.	Explic. Simpl.	Grat. a. Bened.	Veljav. Nalint.	Alto m.	Prentus. m.	Chr. m.	Chr. m.
<i>Erickela Ylinen</i>													
<i>St. Mikaelin kirkko</i>	XX	XX	XX	XX	XX	XXX	XX	XX	XX				X
<i>St. Mikaelin kirkko</i>	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	X		X
<i>St. Mikael</i>	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	X		X
<i>St. Maria</i>	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	X		X
<i>St. Anna</i>	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	X		X
<i>St. Mikaelin kirkko</i>													
<i>St. Mikaelin kirkko</i>	XX	XX	XX	XX	XX	XXX	XX	XX	XX				
<i>St. Mikaelin kirkko</i>	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX			X
<i>St. Mikaelin kirkko</i>	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	XX	XX	XX	XXX	X		X

Helvola

Poikala

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
<i>B. Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Maria Mortuo</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Jona Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Maria Gies St.</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Mikael Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Maria Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Brita Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Johanna Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Susanna Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											

S. Anna Michael

<i>S. Sofia Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Sofia Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											
<i>S. Sofia Michael</i>	m	n	n	m	2	2	m	2	2											

14

Netu.	Chir.	1761.	1762.	1763.	1764.	1765.	1766.
60.		260	271	281	291	301	311
40.		211	221	231	241	251	261
25.		161	171	181	191	201	211
25.		111	121	131	141	151	161
15.		61	71	81	91	101	111
14.							
11.							
12.							
11.							
17.							
29.		261	271	281	291	301	311
24.		211	221	231	241	251	261

Elimäen rippikirja

